

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗЛАГОДИ ЯК СІМЕЙНОЇ ЦІННОСТІ У СТАРШОКЛАСНИКІВ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ

Лящук О.С.

Інституту проблем виховання
Національної академії педагогічних наук України

У статті розглядаються філософські, соціологічні, психологічні та педагогічні теоретичні проблеми формування у старшокласників інтернатних закладів злагоди як сімейної цінності. Аналізуються джерела із проблеми дослідження в різних галузях знань. Наголошується на актуальності проблеми дослідження в різні історичні періоди розвитку людства. Розкривається сутність трактування дефініції «злагода» у міжпредметному науковому ракурсі. Представлено стислу характеристику сутності й особливостей позаурочної діяльності.

Ключові слова: злагода, сімейні цінності, позаурочна діяльність, старшокласники, школи-інтернати.

Постановка проблеми. Найбільш значущою сферою життя будь-якого суспільства незалежно від стадії його розвитку є сім'я і сімейні стосунки. Гармонійні стосунки та злагода в сім'ї позитивно впливає на формування стійкого, стабільного стану суспільства.

Сучасне українське суспільство зазнає дефіцит злагоди в багатьох сферах. Негативні наслідки цього явища вочевидь мають місце в сімейних відносинах. Відсутність злагоди породжує нерозв'язні конфлікти, що часто є однією з причин розпаду сім'ї. В даний час відбувається процес деградації соціального інституту сім'ї, розрив сімейних зв'язків, руйнація сімейних цінностей, розхитування сімейних підвалин та сімейно-моральних традицій.

Проблеми сім'ї і сімейно-шлюбних відносин завжди перебували в сфері інтересів сучасних соціальних та гуманітарних наук, а саме: філософії, соціології, демографії, економіки, психології, педагогіки тощо. Сімейні цінності спрямовані на задоволення потреб держави, розвиток і вдосконалення суспільних відносин. Сімейні цінності за допомогою традицій отримують у спадок нові покоління як модель поведінки в сім'ї та суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні дослідження в галузі підготовки молоді до сімейного життя були проведені О. Зрітневою, В. Кравцем, Л. Пайковою, Х. Рахимзодой та іншими. Психологічні аспекти готовності дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування до сімейного життя знайшли своє відображення в дослідженні О. Кізь.

Педагогічні аспекти проблеми підготовки вихованців інтернатних закладів до створення сім'ї вивчалися російськими науковцями такими як: І. Горчакова, Н. Касьянова, Г. Плясова, М. Прихожан, Г. Сатаева, Н. Толстих, Р. Уленгова та українськими: С. Харченко, Г. Хархан.

Питання системи сімейних цінностей і ціннісних орієнтацій у вітчизняній науковій літературі отримала свій розвиток в роботах О. Бесчетнової, Л. Левиної, Л. Савінова, Т. Свадьбіної, Т. Оксенченка та інших. Значимість сім'ї в системі ціннісних орієнтацій особистості розроблялася в дослідженнях А. Акчуріна, А. Антонова, Ю. Гаспаряна, Т. Гурко, М. Дуєнді, А. Єлізарової, І. Кона, М. Красної, Н. Марківської, М. Панкратова, В. Раміх, Н. Семенової, Л. Сологуб, та інших); у сфері батьківства (В. Бойко, І. Івченко, О. Ісупова, В. Медков, Н. Пушкарьова, Г. Філіпова та інші); у сфері шлюбно-сімейних ролей (М. Арутюнян, І. Бестужев-Лада, Л. Бондаренко, О. Здравомислова, З. Янкова, та ін.); у сфері шлюбу (І. Голод, В. Лісовський, М. Мацьковський, Т. Поспелова, Е. Рибалка та ін.) Пробле-

мою формування сімейних цінностей займалися І. Андреева, А. Антонов, Т. Афанасьєва, К. Вітьок, О. Вишневський, Е. Васільєва, А. Волков, Ю. Гаспарян, В. Єлізаров, Г. Герасимович, Н. Губанов, Т. Гурко, С. Дармодехін, М. Денисенко, А. Добрович, І. Кон, Г. Клімантова, А. Кузьмін, В. Лісовський, С. Мар'ясіс, М. Медков, В. Меньшутін, Г. Могілевська, Б. Расел, Ю. Рюриків, Н. Рімашевський, В. Сисенко, П. Старожицька, О. Стельнікова, Г. Царегородцев, А. Шмельов, та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема злагоди як однієї з сімейних цінностей досі не отримала свого теоретичного вирішення та методичного забезпечення. Як свідчить досвід, питання формування злагоди як сімейної цінності у вихованців інтернатних закладів дітей-сиріт в психології та педагогіці уваги практично не приділялося, тому ця проблема залишається досить актуальною.

Мета статті. Головна мета даної статті полягає у спробі дослідження особливостей формування у старшокласників інтернатних закладів злагоди як сімейної цінності.

Виклад основного матеріалу. Злагода аналізується як найважливіший фактор громадянського миру і в більшості випадків розглядається крізь призму теорій рівності, справедливості, та виступає в якості універсального феномену, що постійно присутній в життєдіяльності суспільства. Як підкреслює Г. Денисовський, «Проблема соціальної злагоди є, мабуть, однією з найбільш актуальних проблем будь-якого суспільства, оскільки саме соціальна злагода багато в чому визначає динаміку розвитку суспільства, його цілісність і благополуччя» [3, с. 7.]

Категоріальне поле злагоди утворює наступні поняття: консенсус, альянс, єдність, інтеграція, солідарність, згуртованість, стабільність, стійкість, порядок, цілісність.

Сімейна злагода – результат і фактор єдності та цілісності усіх суб'єктів сімейних відносин. Для успішної взаємодії, комунікації людей необхідне визначення спільних цінностей. Формування спільних цінностей та ієрархії цінностей людини значною мірою підпорядковані процесам виникнення, функціонування і розвитку сім'ї, школи, професійних інститутів, держави тощо.

Сімейні цінності можна визначити як сферу спільних інтересів; явища, пов'язані з сім'єю як особливим соціальним інститутом, соціальною групою суспільства, і які визнаються найважливішими, значимими та найбільше цінуються.

Виховання на основі цінностей – це провідний шлях формування особистості підлітка, його духо-

внього світу. Цінності стають виховним фактором завдяки тому, що перетворюються у внутрішні спонуки (мотиви) поведінки особистості [1, с. 6].

Цінності, які лежать в основі підготовки молоді до сімейного життя містять біологічні, психологічні та культурні ціннісні орієнтації, які викликають інтерес у молодій людині протилежної статі та створюють направленість в діяльності, що має на меті створення сім'ї. [5, с. 144].

Як зазначає Р. Уленгова, сімейні цінності можна розподілити на три групи:

- цінності, що пов'язані зі шлюбом (цінність шлюбу, цінність рівноправ'я подружжя, цінність домінування одного з них, цінності різноманітних ставових ролей у сім'ї, цінність міжособистісних комунікацій між подружжям, стосунків взаємопідтримки та взаєморозуміння подружжя;

- цінності пов'язані з батьківством (цінність дітей, яка містить в собі цінність багатодітності або малодітності, а також цінність виховання та соціалізації дітей у сім'ї);

- цінності, які пов'язані з родинними зв'язками (цінність наявності родичів (наприклад, братів, сестер), цінність взаємодії між родичами. [4, с. 11].

Вихованці шкіл-інтернатів – це здебільшого педагогічно занедбані діти, які до влаштування до школи-інтернату були позбавлені нормальних умов життя, переважна більшість вихованців закладів інтернатного типу – соціальні сироти.

Соціальне сирітство – явище, що характеризує статус дитини без батьківської опіки, покинутої за наявності живих біологічних батьків.

До такої категорії належать діти, батьки яких позбавлені батьківських прав, визнанні судовим рішенням безвісті відсутніми, недієздатними, такими що не можуть виконувати батьківських зобов'язань через довготривалу хворобу, засуджені, місце проживання яких невідомо, також діти, відібрані відповідно за рішенням суду, від яких відмовились батьки – це бездоглядні, безпритульні діти.

Багато дітей до того, як потрапити до школи-інтернату, пройшли сувору школу життя, повну випробувань і втраг. Останнім часом до шкіл-інтернатів здебільшого потрапляють діти із сімей алкоголіків, наркоманів, правопорушників, діти, які стали жертвами фізичного і сексуального насилля.

Відхилення в розвитку особистості дитини, що виховується в умовах школи-інтернату, більш помітні у підлітковому віці. Відомо, що цей період вважається перехідним, важким, переломним, критичним. У підлітків виникає відчуття дорослості, яке вони прагнуть реалізувати у своїх взаєминах з оточуючими.

Підлітковий вік визначає майбутнє дитини, оскільки це вік інтенсивного розвитку всіх якостей людини, здебільшого суперечливий, і характеризується кризою фізіологічного, соціального і психологічного розвитку. У багатьох вихованців інтернатних закладів значно деформована емоційна сфера, спостерігається емоційна закритість, невміння висловити свої емоції, відсутність емпатійних переживань, агресивність, нахил до неадекватних ситуацій, реакцій. Часто відзначаються негативні зміни волі й вольових якостей.

Проблеми виховання особистості вихованців шкіл-інтернатів, розкриті у колективній праці співробітників Інституту проблем виховання НАПН України лабораторії виховної роботи в закладах інтернатного типу «Підготовка учнів інтернатних закладів до життєдіяльності у відкритому суспільстві» [2].

Вихованці шкіл-інтернатів відчувають значні труднощі в процесі соціалізації, оскільки позбавле-

ні важливого інституту соціалізації – сім'ї. Тривала депривація сімейної взаємодії, а саме дефіцит емоційного контакту з близьким дорослим через його відсутність або обмежене спілкування, призводить до нестабільного та ускладненого розвитку особистості підлітка, зокрема, спричиняє неадекватну систему самооцінок, низький рівень самоприйняття; конформність, залежність від інших; відсутність навичок продуктивного спілкування, психологічне відчуження від інших людей, невротичні зрушення, а також зміщення ставово-рольових орієнтацій підлітків та соціальну дезадаптованість.

Більшість дітей-сиріт не мають уяви про те, що таке сімейна злагода, через власний негативний досвід перебування у сім'ї, особливо в ранньому дитинстві, коли у дитини загострюється потреба в увазі та доброзичливому ставленні з боку дорослих, в теплих емоційних контактах; не засвоюють навички продуктивного спілкування, їх контакти поверхневі, невротичні. Потребуючи любові та уваги, вони не вміють поводити себе так, щоб з ними спілкувалися у відповідності до цієї потреби.

Школи-інтернати виконують не тільки освітньо-виховні функції, а й вирішують проблему соціалізації вихованця, компенсують та корегують недоліки розвитку й поведінки, забезпечують правову і психологічну захищеність, готують вихованців до майбутнього самостійного життя.

Можна стверджувати, що схематичне залучення індивіда до

соціально схвалюваних взаємин дає змогу стабілізувати моральні якості й трансформувати їх у програму соціально ціннісної поведінки як складової культури міжособистісних взаємин.

Необмежені можливості для цього створює позаурочна діяльність. Засвоєні під час проведення позаурочних заходів знання, вміння і навички є органічною складовою частиною всебічного розвитку особистості, формування якої може бути забезпечене тільки системою діяльності вихованців, широко розгалуженої за різними видами і напрямками.

Позаурочна виховна діяльність ґрунтується на загальнонаукових принципах добровільності; гуманізму; плановості; системності і послідовності; цілісності і різноманітності; єдності науки і практики, відповідності; диференційованого підходу до вихованців; поєднання національного і загальнолюдського, народності виховання.

Вивчення сформованості у старшокласників інтернатних закладів злагоди як сімейної цінності залежить від взаємодії багатьох чинників і становить синтез взаємопов'язаних та взаємозумовлених компонентів та критеріїв:

а) когнітивний – наявність у вихованців інтернатних закладів знань необхідних у сімейному житті, зокрема педагогіки та психології, достатнього рівня поінформованості з питань моралі, фізіології і сексології шлюбу, а також господарсько-економічних засад функціонування сім'ї;

б) мотиваційно-ціннісний – передбачає наявність у старшокласників шкіл-інтернатів стійкої позитивної мотивації шлюбу як важливої життєвої цінності, усвідомлене бажання мати сім'ю, глибоку переконаність у її значущості, прагнення злагоди у подружньому житті, потребу в оволодінні знаннями, вміннями та навичками, які є необхідними для створення щасливої сім'ї;

в) поведінковий – включає вміння, особливості сімейних ролей та загальноприйнятих сценаріїв поведінки у шлюбі, специфіку самоорганізації життєдіяльності.

Критерії сформованості злагоди як сімейної цінності характеризуються загальними показниками:

- поінформованість з проблеми сімейного життя та сімейних цінностей;
- самовдосконалення себе для створення своєї майбутньої сім'ї;
- самокерівництво та самоорганізація життєдіяльності.

Окремою стороною проблеми формування сімейних цінностей є поінформованість про злагоду як сімейну цінність. Можна виокремити кілька рівнів:

Високий. Учні, віднесені до цього рівня мають глибокі знання про сутність сімейних цінностей та функціонування сім'ї, високий рівень поінформованості щодо статевого здоров'я, наявність інтересу до нових знань з проблеми шлюбно-сімейних взаємин; злагода визнається важливою сімейною цінністю; сформована система знань щодо шляхів побудови шлюбно-сімейних взаємин; високий рівень освітніх та професійних спрямувань, орієнтація на партнерські взаємини; високий рівень сформованості соціально-психологічних вмінь.

Середній рівень. Для цієї групи вихованців характерний середній рівень знань щодо функціонування сім'ї, середній рівень поінформованості щодо статевого здоров'я, помірний інтерес до нових знань з проблеми шлюбно-сімейних взаємин; злагода поступається за значущістю іншим сімейним цінностям, недостатньо сформована система настановлень щодо шляхів побудови шлюбно-сімейних взаємин; середній рівень сформованості соціально-психологічних вмінь.

Низький рівень. Для цієї групи учнів характерним є низький рівень знань щодо функціонування сім'ї, низький рівень поінформованості щодо статевого здоров'я, відсутній інтерес до оволодіння знань; злагода не визнається важливою життєвою цінністю, несформована система настановлень щодо шляхів побудови шлюбно-сімейних взаємин, неготовність до постановки реальних життєвих цілей,

низький рівень сформованості соціально-психологічних вмінь.

Результати констатувального етапу експерименту засвідчили, що увага до проблеми формування у старшокласників інтернатних закладів злагоди як сімейної цінності недостатня, а вірніше – незадовільна.

Висновки і пропозиції. Дані, отримані нами, дозволили з'ясувати, що переважна більшість старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів має низький рівень сформованості злагоди як сімейної цінності – 31,6% учнів, середній – 58,1% учнів, високий – 10,3% учнів.

У зв'язку з цим необхідно розробити педагогічні умови, які сприятимуть підвищенню рівня готовності вихованців шкіл-інтернатів до сімейного життя в умовах інтернатного закладу на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

Необхідне активне залучення психолого-педагогічних заходів в загальноосвітніх школах-інтернатах для корекції уявлень про сім'ю, підвищення культури стосунків, обговорення проблеми вибору партнера; усвідомлення повної відповідальності за своє життя, за свої рішення, дії; усвідомлення вихованцями сенсу створення сім'ї.

Важливо, щоб учні виступали активними суб'єктами цього процесу, творцями своєї особистості майбутнього сім'янина.

Завершуючи, слід акцентувати увагу на тому, що створення сприятливих умов для формування сімейних цінностей у вихованців інтернатних закладів повинно здійснюватися в ході спеціального корекційно-педагогічного впливу. Зокрема, подальшого дослідження потребує питання методики формування уявлень вихованців інтернатних закладів про сім'ю з точки зору нинішніх молодіжних цінностей. Одним з важливих етапів вирішення цієї проблеми може служити аналіз факторів формування сімейних цінностей у молодого покоління, що вступає у фазу створення сім'ї, її способу життя та стосунків в родині.

Список літератури:

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-метод. посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Підготовка учнів інтернатних закладів життєдіяльності у відкритому суспільстві: [монографія] / Ін-т пробл. виховання НАПН України; [кер. авт. кол. Канішевська Любов Вікторівна]. – Кіровоград.: Імекс-ЛТД, 2013. – 235 с.
3. Социальное согласие в современном мире / [отв. ред. Г.М. Денисовский]. – М.: «Центр общечеловеческих ценностей», 2000 – 144 с.
4. Уленгова Р.Б. Формирование семейных ценностей у детей-сирот средствами АРТ-педагогике в условиях детского дома: автореф. дисс... канд. пед. наук: 13.00.01 / Уленгова Регина Борисовна – Казань, 2008. – 21 с.
5. Федуллова А.Б. Семья и семейные ценности: Философско-аксиологический анализ: дисс... канд. филос. наук: 09.00.11 / Федуллова Анна Борисовна – Архангельск, 2003. – 252 с.

Ляцук О.С.

Институт проблем воспитания
Национальной академии педагогических наук Украины

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ СОГЛАСИЯ КАК СЕМЕЙНОЙ ЦЕННОСТИ У СТАРШЕКЛАСНИКОВ ИНТЕРНАТНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ

Аннотация

В статье рассматриваются философские, социологические, психологические и педагогические теоретические проблемы формирования у старшекласников интернатов согласия как семейной ценности. Анализируются источники по проблеме исследования в различных областях знаний. Отмечается актуальность проблемы исследования в разные исторические периоды развития человечества. Раскрывается сущность трактовки дефиниции «согласие» в межпредметном научном ракурсе. Представлена краткая характеристика сущности и особенностей внеурочной деятельности.

Ключевые слова: согласие, семейные ценности, внеурочная деятельность, старшекласники, школы-интернаты.

Lyaschuk O.S.

Institute of Problems of Education
of the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine

PROBLEMS OF HARMONY FORMATION AS FAMILY VALUE IN SENIOR PUPILS OF BOARDING SCHOOLS

Summary

The paper deals with philosophical, sociological, psychological and pedagogical theoretical problems of harmony formation as family value in senior pupils of boarding schools. Sources related to the examined problem in various research fields are analyzed. The relevance of the examined problem in different historical periods of human development is emphasized. The essence of interpretation of the definition of «harmony» from an interdisciplinary scientific perspective is elaborated. A brief description of the nature and specifics of extracurricular activities is given.

Keywords: harmony, family values, extracurricular activities, senior pupils, boarding schools.

УДК 316.61:371.134:373

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ У БРИТАНСЬКОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Махінова М.В.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

У статті проведено аналіз становлення мовної особистості у британському освітньому просторі та визначено соціокультурний компонент змісту навчання іноземної мови як системи знань, умінь та навичок, що сприяють розвитку соціокультурної компетенції студентів, формуванню світогляду, моралі та поведінки, готують до життя в багатокультурному британському суспільстві.

Ключові слова: мовна особа, соціокультурний компонент змісту навчання іноземній мові, іншомовна комунікативна компетенція, міжкультурна комунікація, загальноєвропейський освітній простір.

Постановка проблеми. Сучасна Європа являє собою досить складне культурне утворення, яке виникло внаслідок накладання один на одного декількох шарів культурної ідентичності, до яких належать економічна, політична ідентичність тощо, а також ідентичність на рівні літератури, кіно, інших проявів духовної культури. Для освіти знаковими стали Лісабонські домовленості (1997 р.) та Болонський процес, що визначають спільні пріоритети і цінності у сфері освіти, які поділяє більшість європейських країн [2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Соціокультурний компетентнісний підхід в освіті дозволяє розглядати досвід підготовки майбутнього вчителя як систему компетентностей у різних галузях суспільного та духовного життя (І.Ф. Гудзик, І.О. Зимняя, О. Лебедев, В.І. Луговий, О. Овчарук, О. Пометун, І. Родигіна, Л. Скуратівський, А. Фасоля). Питання соціокультурної компетентності у вітчизняній психолого-педагогічній літературі в першу чергу пов'язується із поняттям комунікативної компетенції як знань або здатності до ефективної комунікації (Т.І. Гончар, Ю.Н. Емельянов, Н.Б. Завіниченко, Т.Л. Кобзар, С.С. Макаренко, К. Моїсєнко, О.І. Нецерет, Л.А. Петровська, О.В. Попова, Л.Л. Федорова), котра тісно корелює із соціальною компетентністю (Н.В. Калініна, О. Колеснікова, Л.А. Лепіхова, А.К. Мудрик).

На особливу увагу в цьому контексті заслуговують роботи зарубіжних авторів, зокрема М. Бірама, Ж. Зарат, Г. Нойнера, М. Флемінга, Дж. Вальдеса, Дж. Тріма, С. Мартинеллі, А. Дюссапа, Ф. Каррена, М. Тейлора, Дж. О'Ригана та Дж. Вагермана. Вивчення зарубіжних науково-педагогічних до-

сліджень, монографій, публікацій свідчить, що у другій половині ХХ ст. у роботах Г. Уїддоусона, Г. Стерна, У.М. Риверс та багатьох інших науковців було піддано детальному дослідженню педагогічні аспекти проблеми мовної освіти, навчання іноземних мов, підготовки вчителів мови. Всі ці рівні і види культурної ідентичності відображаються, впливають один на іншого, до певної міри взаємозгоджуються і закріплюються не лише у правових нормах. Значно більш стійкими формами закріплення і «контролю» над процесами культурної ідентифікації виступають геополітичні структури і цінності, на яких вони базуються.

Сучасні тенденції розвитку зарубіжної педагогіки і школи розглядають українські компаративісти Н.В. Абашкіна, Л.П. Пуховська, Г.С. Єгоров, Н.М. Лавриченко, О.І. Локшина, Б.Ф. Мельниченко, О.В. Овчарук, І.Г. Тараненко, А.А. Сбруєва.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Для сучасної Європи притаманні інтеграційні процеси. Вона є полем розмаїття культур, міжнаціональних інтересів, дискурсом корінних народів та народів-мігрантів і, як така, потребує діалогу, що може бути здійсненим лише завдяки мовним стратегіям, що актуалізуються. Британські дослідники погоджуються, що, за термінологією Г. Стерна, «мовна педагогіка» (language pedagogy) найближче пов'язана з педагогічними дослідженнями, з теорією педагогіки. Хоча, як зазначає професор Г. Стерн: «...цей зв'язок найменш визнаний та такий, до якого тривалий час ставилися з найбільшою зневагою» [8, с. 419]. Як предмет дослідження педагогіка спирається на ряд інших наук – філософію, психологію, соціологію. А для